

Міхальова К. І.,

здобувач кафедри мовознавства та російської мови
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

МЕТОНІМІЧНІ ПЕРЕНОСИ ВЛАСНИХ ІМЕН В СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТІВ)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню й зіставному аналізу іменників, переносні значення яких утворені в результаті метонімічного переносу власних імен в англійській і українській мовах. У процесі вивчення метонімічних переносів виявлено спільні та диференційні риси використання метонімії в текстах газетних статей мовами, які досліджуються.

Ключові слова: метонімія, типи метонімічного переносу, антономасія, конотативні імена, ономастична лексика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Ономастична лексика функціонує в публіцистичному тексті як його невід'ємний компонент. Лінгвісти, які ведуть дослідження в галузі ономастики, торкаються питання про використання відомих власних імен в якості вторинної номінації. До основних засобів формування змісту вторинних найменувань власних назв відносять й метонімію (В.В. Зайцева [3], А.Г. Удинська [6], Д.І. Єрмолович [2]) та антономасію (Л.М. Щетинін [7; 8], М.Я. Блох [1]).

Основні стилістичні прийоми використання онімів в газетному тексті засновані на антономасії, яка у статті розглядається як вид метонімії. Загальним терміном «антономасія» називається особливе використання власних імен: перехід власних імен в загальні (*Дон Жуан*), або заміна власного імені назвою пов'язаного з даною особою події або предмета. За визначенням Є.С. Отіна «власні імена, що використовуються у «переносному» значенні, чи які мали таку властивість в минулому», є конотативними власними іменами [5].

Актуальність дослідження обумовлена тим, що на сьогоднішній день розуміння антономасії зводилося лише до опису її лише як стилістичного прийому. Традиційно вона розглядалася як вживання власного імені замість загального [4]. У цьому зв'язку надзвичайно важливим представляється розгляд антономасії в більше широкому ключі – як процес й результат номінативної діяльності людини. Така позиція дозволяє більш глибоко вивчати явище антономасії з погляду як мовлення, так і мови.

Метою статті є розгляд антономасії як засобу мовної номінації і відображення особливостей метонімічних переносів власних імен, у текстах сучасної преси англійською та українською мовами. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань:

- визначити поняття антономасії як явища мови і мовлення;
- виділити типи та моделі антономасії;
- виявити спільні і диференційні риси використання антономасії в англійській та українській мовах.

Матеріал дослідження було дібрано шляхом суцільної вибірки з друкованих джерел, зокрема періодичних газет, українською та англійською мовами. Обсяг вибірки становить 319 одиниць у зіставляваних мовах: в українській – 164 одиниці та в англійській – 155 одиниць.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Основу класифікації метонімічних переносів складають фактори екстралінгвальні, що сприяють формуванню уявлень, які пов'язують асоціаціями за суміжністю предмети або явища. У результаті виділяються наступні типи метонімічних переносів (МП): каузальні – МП з причинно-наслідковим зв'язком між поняттями суміжних об'єктів [8; 3; 5], локальні МП, обумовлені просторовим зв'язком між поняттями суміжних об'єктів, темпоральні, засновані на часовому зв'язку між поняттями суміжних об'єктів, атрибутивні, зумовлені асоціацією понять ознаки і суб'єкта або об'єкта, що володіє ознакою [6; 3; 9].

В основі каузального метонімічного типу переносу лежать причинно-наслідкові зв'язки. Вони є універсальними в мові, оскільки визначаються причинними зв'язками в об'єктивно існуючому світі. У межах цього типу в газетному тексті найчастотнішими можна вважати такі моделі:

• «ім'я автора → його твір»:

(1) англ.: *The Gioachino Rossini will take place at 7 p.m. in National Opera* [КР, 25.03.2011];

(2) укр.: *Михайло Юрійович пояснив, що Шекспіра ставити зовсім непросто* [День, 09.02.2012].

У прикладах (1) – (2) під *Gioachino Rossini* італійський композитор, розуміється його відомий балет «Перукар Севільї», про що йдеться у тексті статті, *Шекспіра* «англійський драматург» використовується замість переліку усіх творів зазначеного драматурга.

• «діяч – майстерність, що ним досягнута»

(3) укр.: *Перу Короленка приписали одну прокламацію* [КіЖ, 07.08.2010].

Звертає на себе увагу відсутність в текстах англійських газет прикладів даної моделі.

• «ім'я засновника → компанія»

(4) англ.: *British fashion designer John Galliano has been sacked by Dior following alleged anti-Semitic comments he made last week* [GR, 01.07.2011];

(5) укр.: *Маючи досвід роботи у Версачі і Кензо, Османі продовжує наполегливо розвивати свої дизайнерські здібності* [МН, 05.07.2011].

Приклади (4) та (5) демонструють метонімічний перенос *Dior*, *Версачі* і *Кензо* «прізвища модельєрів» на компанії.

• «ім'я → герой → актор, що виконав цю роль»

(6) англ.: *Halltakes Godot backto West End* [Guar., 03.10.2011];

(7) укр.: *Міс Піггі стане ведучою церемонії вручення BAFTA* [НМ, 06.02.2012].

У прикладі (6) *Godot* 'герой п'єси-абсурду' переноситься на акторів, що виконували ролі, у прикладі (7) *Міс Піггі* 'персонаж Маппет-шоу' переноситься на акторку, яка озвучувала її.

• «мешканка території → назва хвороби»

(8) укр.: *3 часів, так званої, Іспанки 1918-1919 років лікарі почали уважніше і серйозніше ставитися до групи* [День, 09.01.2013].

У прикладі (8) під *Іспанкою* розуміється не мешканка Іспанії, а хвороба – грип. Свою назву грип придбав через те, що Іспанія першою оголосила про спалах цієї хвороби. У статтях англійською мовою використовуються або латинські назви, або повні: *Spanish influenza* 'іспанський грип'.

• «прізвище винахідника → назва хвороби»

(9) англ.: *'Senior moments' may have real link to the Alzheimer* [L A Times, 17.07.2013]

(10) укр.: *Тож варто розібратися, що стоїть на заваді ефективному лікуванню Альцгеймера* [ВЗ, 07.05.2013]

Ця модель є дуже частотною як в українській, так і англійській мовах. З прикладів (9) – (10) очевидним є перенос з прізвища психіатра Алоїза Альцгеймера, який вивчав хворобу пресенільний психоз. Його колега, німецький психіатр Еміль Крепелін, пізніше назвав цю хворобу його ім'ям – хвороба Альцгеймера.

• «ім'я людини → звичайні статистичні люди»

(11) англ.: *Bid for brewery is out of ave rage Joe'sleague* [GR, 12.09.2011].

У прикладі (11) під власною назвою *Joe* розуміються середньостатистичні американці.

Найбільш продуктивними випадками вживання метонімічних перенесень локального типу є наступні моделі:

• «територія → мешканці цієї території»

(12) англ.: *Alaska offers hope for a stricken son* [LA-Times, 01.08.2013];

(13) укр.: *Через нерівний розподіл половина України залишилася без щеплень* [ВЗ, 26.07.2013];

У прикладі (12) *половину України* слід розуміти як людей, які є мешканцями держави. У прикладі (13) *Alaska* 'Аляска' відображає лікарів штату Аляска у США, які намагаються домогтися хворому на синдром Аперта хлопчику. Автор статті не називає ім'я лікарів, але підкреслює їх великий внесок та вказує на місце їх діяльності.

• «назва країни/міста → група людей (науковці цієї країни/міста, публічні особи, державні діячі)»

(14) англ.: *California reveals details of health-law insurance plans* [LA Time, 13.02.2013].

(15) укр.: «Шахтарська столиця» опановує брахітерапію [ВЗ, 12.07.2013]

У прикладі (15) подвійний метонімічний перенос, з одного боку «Шахтарською столицею» називають м. Донецьк, бо він є промисловим центром України та центром найбільш економічно розвинутого регіону України (столиця 'головне місто' → 'місце концентрації гірничо-видобувальної промисловості'). По-друге, «Шахтарська столиця» 'місто' → 'лікарі', що успішно освоюють нові

технології у сфері лікування та діагностики онкологічних захворювань.

• «назва країни/міста → національна спортивна команда»

(16) англ.: *Milany ettries to make Carroll move* [Sky Sports, 03.06.2012];

(17) укр.: «Таврія» підписала экс-форварда «Карпат» [Голос України, 02.06.2012].

У прикладі (16) місто *Мілан* використовується замість назви італійської збірної з футболу, у прикладі (17) назва міста *Таврії* переноситься на назву команди цього міста.

Модель «назва міста → діагноз» виділено лише в українській мові:

(18) укр.: *3 якими завданнями і проблемами довелось мати справу українським медикам за 27 років «боротьби з Чорнобилем»* [ВЗ, 26.07.2013].

Автор статті використовує назву *Чорнобиля* щоб підкреслити, що наслідки Чорнобильської катастрофи на здоров'я людей – багатогранні і пов'язані як із прямим впливом іонізуючої радіації, так і з іншими негативними чинниками аварії. Загальновизнаним ефектом опромінення є онкологічні захворювання. Отже, під *Чорнобилем* описуються онкологічні захворювання.

Темпоральний тип метонімічних переносів в основному реалізується за певними моделями, найтиповішою з яких є модель «суб'єкт → час»:

• «ім'я → період життя й діяльності»:

(19) англ.: *In power for a year of Yanukovych the nation has been put on right path* [KP, 14.01.2011];

(20) *Американська організація Freedom House, яка щорічно оцінює рівень свободи в різних країнах світу, вважає, що Україна відкотилась до рівня часів Леоніда Кучми, чия каденція асоціювалась з авторитаризмом, беззаконням і корупцією, а не демократією* [ГУ, 19.01.2012].

У прикладах (19) – (20) *Yanukovych* та *Леонід Кучма* 'прізвища президентів' переносяться на час їх політичної діяльності відповідно.

Така темпоральна метонімічна модель продуктивна також і щодо топонімів типу об'єкт → час його існування.

(21) англ.: *A statistics during the Principality of Galicia and Volyn* [KP, 12.05.2011];

(22) укр.: *Ще за часів Австро-Угорщини існувала в ратуші портретна галерея видатних особистостей краю* [День, 17.05.2010].

Речення (21) – (22) демонструють перенос назв об'єктів на час їх існування.

Стандартні контексти, у яких виокремлюється названий тип переносу, включає лексеми з темпоральною семантикою за часів, роки, during, days та інші.

Атрибутивний тип метонімічних переносів власних назв представлено моделлю:

• «ім'я → характерна ознака, особливість творчості носія імені»

(23) англ.: *Kyiv Girl to Follow In Sharon Stone* [KP, 24.07.2011];

(24) укр.: *Інший Донецьк під Френка Дюваля* [День, 02.09.2011].

У прикладах (23) – (24) *Sharon Stone* 'американська актриса', *Френк Дюваль* 'рок-співак' переноситься на дівчину, яка має таку ж поведінку, та на мешканців Донецька, які поводять себе так само, як і рок-співак *Френк Дюваль*, відповідно.

Таблиця 1

Типи метонімічних вживань власних назв у текстах газетних статей українською та англійською мовами

Типи МП	Моделі МП	Англійська мова		Українська мова		РАЗОМ
		Кількість одиниць (%)	Разом	Кількість одиниць (%)	Разом	
Каузальний	ім'я автора ↔ його твір	23 (14,8%)	82 (52,9%)	24 (14,6%)	74 (45,1%)	156 (48,9%)
	діяч → майстерність, що ним досягнута	-		9 (5,5%)		
	ім'я засновника → компанія	12 (17,7%)		12 (7,3%)		
	ім'я → герой → актор, що виконав цю роль	18 (11,6)		9 (5,5%)		
	мешканка території → назва хвороби	-		4 (2,4%)		
	прізвище винахідника → назва хвороби	21 (12,5%)		16 (9,7)		
	ім'я людини → звичайні статистичні люди	8 (5,2%)		-		
Локальний	місто → його мешканці	20 (12,9%)	45 (29%)	23 (14%)	49 (29,9%)	94 (29,5%)
	назва країни/міста → група людей (науковці цієї країни/міста, публічні особи, державні діячі)	14 (9%)		12 (7,3%)		
	назва країни/міста → національна спортивна команда	11 (7%)		9 (5,5%)		
	назва міста → діагноз	-		5 (3%)		
Темпоральний	ім'я → період життя й діяльності	7 (4,5%)	18 (11,6%)	16 (9,8%)	27 (16,5%)	45 (14,1%)
	об'єкт → час його існування	11 (7%)		11 (6,7%)		
Атрибутивний	ім'я → характерна ознака, особливість творчості носія імені (манера, стиль поведінки)	10 (6,5%)	10 (6,5%)	14 (8,5%)	14 (8,5%)	24 (7,5%)
Всього		155 (100%)		164 (100%)		319 (100%)

Отже, метонімічні переноси власних імен реалізуються на підставі каузальної, темпоральної, локальної та атрибутивної метонімії, про що свідчать найтипівіші метонімічні моделі, вилучені з газетних текстів.

Загалом спільними для англійської і української мов є висока продуктивність у газетному тексті каузального типу, представленого 156 одиницями (48,9%), який регулює відношення між суб'єктом і результатом його дії. Одним з поширених типів також є локальний тип метонімічних переносів, представлений 94 одиницями (29,5%). Частотність вживання локального типу метонімічного переносу обумовлена як загальномовними принципами виникнення асоціацій, так і характером газетної інформації, що стосується передусім назв країн, міст, закладів тощо. У межах темпорального типу метонімічних перенесень виділяється підтип, що відбиває зв'язки між суб'єктом і часом, цей тип представлено 45 одиницями (14,1%) у текстах газетних статей. Атрибутивний тип метонімічного переносу власних імен відображений 24 одиницями (7,5%).

Зазначені переноси відбуваються за наступних умов: 1) читач повинен мати відповідні фонові знання про об'єкт та суб'єкт дії; 2) контекст конкретизує час, про який ідеться; 3) заміна категорії істоти на неістоту не викликає порушення лексичної сполучуваності похідного слова.

Різниця представлена у моделях метонімічного переносу. В газетних текстах модель «діяч → майстерність, що ним досягнута» та модель «мешканка території → назва хвороби» каузального типу, модель «назва міста → діагноз» локального типу представлені лише в українській мові, а модель «ім'я людини → звичайні статистичні люди» – тільки в англійській. Це обумовлено індивідуальним стилем авторів статей, які аналізуються, та мовними особливостями досліджуваних мов.

Література:

1. Ермолович Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур. Текст. / Д.И. Ермолович. – М.: Р. Валент, 2001. – 200 с.
2. Блох М. Я. Имена личные в парадигматике, синтагматике и прагматике. Текст. / М.Я. Блох, Т.Н. Семенова. – М.: Готика, 2001. – 196 с.
3. Зайцева В.В. Метонімія як спосіб вторинної номінації у мові друкованих засобів інформації / В.В. Зайцева / Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. / Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2009. – 22 с.
4. Удинська А.Г. Метонімічні переноси на позначення людини в англійській і українській мовах: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство / А.Г. Удинська. – Донецьк: Донецький нац. ун-т, 2007. – 20 с.
5. Щетинин Л.М. Слова, имена, вещи. Текст. / Л.М. Щетинин. – Изд-во Ростов, университета, 1966. – 222 с.

6. Отин Е.С. Словарь коннотативных собственных имен / Е.С. Отин. – 3-е изд., перераб. и доп. – Донецк : Юго-Восток, 2010. – 518 с.
7. Мацько Л.І. Риторика. / Л.І. Мацько, О.М. Мацько. – Навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К.: Вища шк., 2006. – 311 с.
8. Barcelona Antonio. Metaphor and metonymy at the Crossroads : a Cognitive Perspective. / Antonio Barcelona. – Berlin: Walterde Gruyter Gmb H&Co., 2000. – 284 p.
9. Skrebnev Y. M. Fundamentals of English Stylistics. / Y.M. Skrebnev. – М. – 1994. – 285 p.

Михалёва К. И. Метонимические переносы имен собственных в английском и украинском языках (на материале газетных текстов)

Аннотация. Статья посвящена исследованию и сопоставительному анализу существительных, переносное значение которых основаны на переносе имен собственных, которые встречаются в прессе на английском и русском языках на протяжении последнего десятилетия. В процессе изучения метонимических переносов

выявлены общие и дифференциальные черты использования метонимии в текстах газетных статей на изучаемых языках.

Ключевые слова: метонимия, типы метонимического переноса, антономасия, коннотативные имена, ономастическая лексика.

Mikhaleva K. Metonymic Transfers of Proper Names in English and Ukrainian (in newspapers)

Summary. The article focuses on the study and contrastive analysis of the metonymic transfer of proper names used in English and Ukrainian newspapers of the last decade. The study of the metonymic transfers has made it possible to establish common and distinctive features of metonymy used in newspaper articles of specified languages.

Key words: metonymy, types of metonymic transfer, antonomasia, connotative name, onomastic vocabulary.